

DNEVI ETNOGRAFSKEGA FILMA 2007

327

Med 22. in 25. majem so v Slovenskem etnografskem muzeju (SEM) potekali Dnevi etnografskega filma (DEF)¹, zasnova mednarodnega festivala etnografskih filmov. Dogodek je nadgradnja Etnovideo maratona (EVM), pregleda slovenskih etnografskih filmov. V SEM smo EVM prvič pripravili konec leta 2001 (pregled produkcije let 2000 in 2001), drugič v začetku leta 2004 (produkcija 2002/2003), naslednja tri leta pa smo zaradi povečanega števila filmov EVM prirejali letno. EVM je spodbujal strokovne pogovore na temo etnografskega filma, vplival je tudi na porast produkcije tovrstnih filmov.

Naško Križnar je predlagal, da uvedemo dodatne kategorije (že leta 2006 smo prikazovali urejena gradiva s komentarjem), prav tako je bil pobudnik zamisli, da dogodek preraste v festival etnografskih filmov v okviru aktivnosti novoustanovljene Skupine za etnografski film pri Slovenskem etnološkem društvu. Leta 2007 je ta skupina v program SED predlagala projekt nove prireditve z imenom Dnevi etnografskega filma, ki naj bi predstavljala domače in tuje dosežke ter spremljala razvoj na področju etnografskega filma. Soorganizatorja DEF sta Slovenski etnografski muzej in Znanstvenoraziskovalni center SAZU, uredniški odbor prireditve pa sestavljajo Naško Križnar, Nadja Valentinčič Furlan, Miha Peče in Saša Roškar.

DEF smo v torek, 22. maja, odprli z OKROGLO MIZO na temo **Vprašanja sodobnega etnografskega filma**. Uvodne misli so prispevali dva novinarja, Martina Kafol in Jadran Sterle, ter dva etnologa, Naško Križnar in Nadja Valentinčič Furlan. Naško Križnar je podal pregled značilnosti etnografskega filma, v katerem je zajel značilnosti vseh faz v njegovem nastajanju: raziskave, metodologije, produkcije, načina snemanja s participacijsko metodo, bio-dokumentarnostjo ipd., montaže, načina distribucije, financiranja in kritike. Njegovo izvajanje je zelo važno za razumevanje, kaj je in kaj ni etnografski film, saj mnogi gledalci (tudi nekateri etnologi) filme (nekritično) opredeljujejo kot etnografske izključno glede na obravnavano tematiko.

¹ Program DEF 2007 je še dostopen v arhivu dogodkov SEM <http://www.etno-muzej.si/dogodek.php?id=268>.

Etnografskim filmom pogosto očitajo, da so dolgočasni, zato se je Križnar vprašal, če to ni morda posledica avtorjevega premajhnega obvladanja filmskih veščin in kot primer nove senzibilnosti pokazal odlomka iz dveh filmov Kersti Uibo. V *Still life with wife* je z malo digitalno kamero beležila pogovor – prepir med odtujenima zakoncema (“pozabila” sta na samocenzuro zaradi kamere), v *Narrow is the gate* pa je izza kamere komunicirala s starejšo gospo v samostanu Gračanica. Od naših kolegov ta način snemanja s pogovorom uporablja npr. Roberto Dapit.

328

Martina Kafol, ki sodeluje z RAI Trst in regionalnim studiem TVS v Kopru, je povedala, da etnografski film premalo pozna², da se pri snemanju ravna po intuiciji in da veliko vlaga v vzpostavitev dobrega stika z ljudmi pred kamero (kar je seveda bistveno tudi pri etnografskih filmih, op. avtorice). Jadran Sterle, novinar Televizije Slovenija, ki pokriva področje humanistike in v televizijskih dokumentarcih pogosto obravnava etnološke teme, je pretežno analiziral uredniško politiko TV Slovenija.

Nadja Valentinčič Furlan je opozorila na posebnost etnografskega filma, da ima posebno ciljno publiko, ki ga spremlja z velikim zanimanjem – to je lokalna skupnost, kjer je bil film posnet. Etnologi večinoma poskrbimo, da je film (najprej) predstavljen v izvornem okolju in se na ta način tudi zahvalimo ljudem, s katerimi smo sodelovali. V zadnjem desetletju so to etično navado povzeli tudi nekateri televizijski avtorji. Glede etnografskega filma v muzeju je izpostavila njegovo namenskost (podpora razstavam), ki pogojuje kratko in komunikativno formo. Prednost muzeja je tudi, da imajo avdiovizualni izdelki vnaprej zagotovljeno in definirano ciljno publiko.

Iz občinstva je prišlo nekaj mnenj, predlog za izdelavo seznama nujnih etnografskih tem za snemanja in tudi pobuda, da bi Televizija Slovenija prikazovala več etnografskih filmov. Diskusija je pokazala, da prisotni prihodnost slovenskega etnografskega filma vidijo pluralno: pomemben je klasični pristop etnografskega filma, v katerem prevladujejo prikazi delovnih postopkov in šeg, pomembna so tudi t. i. reševalna snemanja (vsebin, ki izumirajo), prihodnost pa je etnografski film kot komunikacija (na primer snemanje življenjskih zgodb, kjer so važni dober stik med avtorjem in pripovedovalcem, zaupanje, iskrenost, tudi intimnost).

Popoldne smo si ogledali prispevke iz sekcije urejena GRADIVA S KOMENTARJEM petih etnologinj in člana društva Orači Okič. Beno Vidovič je predstavil anketo o fašenku, Inja Smerdel (SEM) posnetke dveh parov volov pri delu, Nena Židov (SEM) posavsko štehanje, Jelka Pšajd (Pomurski muzej Murska Sobota) delo zadnjega čevljarkega mojstra v Pomurju, Tanja Roženbergar Šega (Muzej novejšje zgodovine Celje) izdelovalca cvetnonedeljskih butar, zadnja tema pa je bila afriška – Sarah Lunaček je komentirala posnetke igre, dela in komunikacije tuareških otrok v Šikolanjih.

Sekcija REKONSTRUKCIJE STAREJŠIH FILMOV je prinesla tri filme in dva tuja gosta. Naško Križnar je predstavil digitalizirano obliko odmevnega eksperimentalnega etnološkega filma *Izola – fragmenti 1979–1984*, ki je bil originalno predvajan s štirimi filmskimi projektorji, v digitalni obliki pa so sliko razdelili v štiri polja na enem ekranu. Študijski center Nediža je prikazal dva filma, *Sarce od hiše* in *Človek iz Srednjega*. Alvaro

² Na DEF smo videli njen film *Nova sola*, v katerem uporablja metodo opazovanja s kamero, sama pa ga ne opredeljuje kot etnografski film.

Petricig je v prvem združil digitalizirane filmske posnetke svojega očeta Paola Petriciga o blumarjih, velikonočnih praznikih in devetici, ljudskem verskem čaščenju device Marije (1974). Isti je digitaliziral in skrajšal tudi amaterski film iz leta 1963, v katerem je Paolo Rojatti v igrano-dokumentarni maniri prikazal zgodbo hlapca Eugenia – Ženja. Dokumentarne sekvence beležijo avtentično vsakdanje kmečko delo in življenje.³ Film in njegov avtor sta pri gledalcih zbudila veliko zanimanja.

V sekciji ŠTUDENTSKI FILMI smo videli devet filmov, od tega štiri iz produkcije domače Poletne šole vizualnega, enega iz nemške Poletne šole Inštituta za znanstveni film (IWF) iz Goetिंगena in dva iz študentskega programa Visual Cultural Studies Univerze v norveškem Tromsøju ter še dva neodvisna izdelka slovenskih študentov. Poletna šola vizualnega je od vseh omenjenih izobraževanj najmlajša, vendar njeni izdelki po kvaliteti prav nič ne zaostajajo – so sicer krajši, vendar je njihova slikovna govorica jasna, pripoved pa lepo zaokrožena. Film neodvisne produkcije *Kamniti grafiti ali težave s Titom* avtoric Katje Krajnc, Saše Starec, Barbare Turk in Urše Valič obravnava aktualno tematiko kamnitih napisov, ki se pojavljajo in izginjajo na Sabotinu nad Novo Gorico ter nad Branikom in Renčami. Kvaliteti filma sta simpatična struktura z vmesnimi nemimi napisi in humor, zbuja pa je vtis, da so avtorice za simbolno-aktivistični zaključek, ki poziva k spravi, dogajanje pred kamero nekoliko zrežirale.

Zadnja dva dneva sta bila posvečena domačim in tujim ETNOGRAFSKIM FILMOM. Film makedonske etnologinje Elizabete Koneske *Bektaši – Vstopi in pogledj* (Makedonski center za fotografijo) je prikazal turško muslimansko skupnost Bektaše, ki se, razdeljena na dva tabora, pripravlja na glavni letni praznik *ašuro*. Pripovedna struktura filma je v drugi polovici nekoliko nejasna, zaradi česar popusti gledalčeva pozornost. Monumentalni film Naška Križnarja (AVL ZRC SAZU) o pustovalski kulturi *Leto Oračev* se po pregledu pustovanj v Sloveniji in še posebno v Halozah osredotoči na Etnografsko društvo orači iz Okiča. Upoštevana sta zunanji pogled raziskovalca in notranji pogled nosilcev tradicije.⁴

Radikalen preskok iz ruralnega okolja v sterilno visokotehnološko okolje je vnesel indijski film *July Boys* Gautama Sontija (National Institute of Advanced Studies). Edino vidno delo zaposlenih v podjetju July Sytems so sestanki in delo za računalnikom, vse kreativne faze pa potekajo v njihovih glavah. Zaposleni se poglobljajo v kulturne razlike in miselnost zahodnjakov, saj so njihovi izdelki namenjeni predvsem zahodni zabavni industriji. Pisarniško delo ni filmično, zato film deluje precej hermetično, je pa pomemben za razbijanje stereotipov o revni Indiji in tudi zato, ker odpira nove tematike.

Film *Sulfur* spremlja zelo naporno in zdravju škodljivo delo revnega in slabo plačanega nabiralca žvepla v kraterju vulkana na Javi. Avtor in producent filma Florian Geyer ustvari odličen odnos z "glavnim junakom". Njun pogovor med drugim razkrije vdanost revnega človeka v usodo socialnih razlik, pogovor z delodajalcem pa, da je

³ Odlomek, ki prikazuje steljerejo, lahko vidite tudi v sklopu prvega kolaža *Nabiralništvo, lov in ribolov* na stalni razstavi SEM *Med naravo in kulturo*.

⁴ Več o filmu v članku Nadje Valentinčič Furlan, Orači v Halozah in v City Parku, *Glasnik SED* 47/1, 2, 2007, str. 92–93.

bogatim razslojenost popolnoma samoumevna. Delodajalec namreč v kraterju nosi zaščitno masko, ko pa ga avtor vpraša, zakaj jih ne priskrbi tudi zaposlenim, pravi, da se mu to ne izplača, ker so predrage. V zahodnem svetu seveda noben delodajalec tega ne bi povedal pred kamero (pa čeprav bi tako mislil in ravnal).

Popoldan smo imeli sklop mediteranskih filmov, ki ga je odprl film *Čupa, plovilo slovenskih ribičev*⁵ avtoric Polone Sketelj in Nadje Valentinčič Furlan (SEM). Film je bil izdelan namensko, pojasnjuje namreč zgodbo čupe Marije na stalni razstavi SEM, zato relevantne podatke o čupi kot plovilu in kot muzealiji podaja v zgoščeni obliki. Na Sardiniji sta Michele Mossa in Michele Trentini posnela film *Furriadroxus* (Istituto Superiore Regionale Etnografico della Sardegna), ki prikazuje življenje starejših samskih živinorejcev na obalnem območju, kjer poleti plaže vrvijo od turistov. Na istem prostoru se srečujeta dva vzporedna svetova s povsem različnimi vrednotami in načinom življenja, ki med seboj skoraj ne komunicirata. Na Koprskem je Miha Peče (AVL ISN ZRC SAZU) zelo natančno dokumentiral postopek pridobivanja olja z najsodobnejšo tehnologijo. Na koncu filma *Torkla* postopek razloži tudi lastnik oljarne.

Martina Kafol je v Trstu posnela zelo senzibilen film *Nova šola* (RAI 3, Oddaje v slovenskem jeziku). Več mesecev je s kamero opazovala način poučevanja v slovenski osnovni šoli ter jezikovne komunikacije med poukom in v času odmorov. Posnela je tudi pripovedi otrok in njihovih staršev, ki šolo vsi po vrsti hvalijo kot prijazno do otrok. Ker je slovenskih otrok premalo, šola vpisuje tudi otroke drugih narodnosti (drugače bi jo morali zapreti), posledično pa to znižuje raven znanja slovenskega jezika vseh otrok. Kvaliteta filma je, da avtorica vse navedeno in še marsikaj drugega podaja s sliko in skozi pripovedi otrok in staršev.⁶

Schneeweisse Schwarznasen avtorice Sylviane Neuenschwander (Ghornuti production) ni samo film o snežnobelih črnonosih švicarskih ovcah, ki jih Reinhold in njegovi kolegi redijo v švicarskih Alpah, ampak skuša predvsem ugotoviti, zakaj ti ljudje ob službah spodaj v dolini vztrajajo z intenzivno rejo na strmih pobočjih. Reinhold prizna, da je pravzaprav z ovčerejo in lepimi tekmovanji ovac zasvojen, ker to počne od malega. Njegova žena se je s takim načinom življenjem sprijaznila, vendar bi si občasno "raje privoščila potovanje, kot pa obračala seno". Njuna skoraj odrasla otroka pa delo na kmetiji jemljeta kot nujno zlo, ki se mu bosta po zaključku študija skušala izogniti. Upajmo, da bo avtorica čez desetletje ali dve v nadaljevanju zabeležila, v katero smer se bo obrnila situacija, ki nam je znana tudi z domačega podeželja.

Naslednji sklop filmov prikazuje šege letnega cikla. Prva dva, *Presenc iz Vidre vasi* in *Ziljski prajtelj*, sta nastala kot sodelovanje med AVL ISN ZRC SAZU in Slovenskim narodopisnim inštitutom Urban Jarnik. Martina Piko Rustja in Naško Kriznar sta na

⁵ Več v članku Polone Sketelj, Čupa, plovilo slovenskih ribičev – Film o in ob čupi Mariji, *Etnolog* 17, 2007, str. 270–274.

⁶ Zanimivo je, kako so film, oziroma bolj rečeno situacijo, ki jo film prikazuje, komentirale različne interesne skupine. V Primorskem dnevniku sem zasledila hvalospev multikulturni šoli, češ da je to šola prihodnosti. Zavedni zamejski Slovenci, ki se trudijo, da bi njihovi otroci v italijanskem okolju, ki samo po sebi ne vzpodbuja ohranjanja slovenskega jezika, tega vendarle obvladali, pa film nasprotno razumejo kot dokaz, da je nivo znanja slovenščine zelo nizek, in si želijo, da bi slovenska skupnost vamejstvu in tudi matični narod poskrbela za boljše usposobljenost učiteljc za poučevanje v večjezičnem okolju.

avstrijskem Koroškem zabeležila dva postopka izdelave cvetnonedeljske butarice. Prvi film prikazuje tudi blagoslov butarice v cerkvi, procesijo po Pliberku in šego, da otroci za srečo in blagoslov trikrat tečejo s presnecem okoli hiše. Film *Counajo me remenkaš (Pravijo mi remenkaš)* je plod sodelovanja med SEM in Pokrajinskim muzejem Murska Sobota. Jelka Pšajd in Nadja Valentinčič Furlan sta posneli Hermana Rajsarja, ki izdeluje pisanice s tehniko praskanja, dobro pa razloži tudi zgodovino krašenja remenk v svoji družini. Film prinese presenečenje v obliki inovacije znotraj tradicije – Herman Rajsar namreč na *remenkah* upodablja tudi spolne motive. Pripoved v precej močnem goričkem narečju smo lažje spremljali s pomočjo podnapisov slovenskega knjižnega jezika.

Trije VEČERI DNEVOV ETNOGRAFSKEGA FILMA so nagovarjali kar najširše občinstvo, zato smo prikazovali komunikativne monografske filme. Švicarski film *Hinterrhein, the challenge of change* (Schweizerische Gesellschaft für Volkskunde, Basel in Seminar für Volkskunde / Europäische Ethnologie der Universität Basel) je podpisala Lisa Rööösl. V njem sooča šestdeset let stare posnetke vsakdanjega življenja v vasi Hinterrhein s posnetki sedanjosti. Pripovedovalci ugotavljajo, kako zelo so se v vmesnem času spremenili način življenja in vrednote. *Anni from Paanajärvi* (Ilokuva, Naukkarinen&Co) je opazovalni film, v katerem je Finec Lasse Naukkarinen spremljal boj prebivalcev karelijske vasi v severozahodni Rusiji proti načrtovanemu jezu, ki bi poplaval celotno območje. Pod vodstvom upokojene učiteljice Anni Popove in s pomočjo nevladnih organizacij so vas s tradicionalnimi lesenimi hišami uspeli vpisati na seznam spomenikov UNESCO in ji vrniti življenje. Film *Ghanian video tales* Tobiasa Wendla prikazuje afriško produkcijo filmskih grozljivk in njenih najpomembnejših avtorjev. Pocenitev produkcije konec prejšnjega stoletja je namreč omogočila razmah snemanja filmov na temo demonskih zgodb, ki jih je afriška publika zelo dobro spejela.

Posebna sekcija je bila četrtkova predstavitev Mednarodnega festivala etnoloških filmov (MFEF) v Beogradu, ki jo je pripravil eden od organizatorjev – Saša Srečković iz Etnografskega muzeja. Po pregledu zgodovine etnografskega filma v Srbiji nam je pokazal štiri precej različne srbske filme z lanskega MFEF, ki pričajo o široki profiliranosti te prireditve. Beograjčani poleg etnografskih filmov prikazujejo celo igrane filme, ki temeljijo na ljudskih verovanjih in šegah (*U goru, u vodu* Dobrivoja in Dobrile Pantelić), in umetniške projekte na temo vilinskih bitij v ljudskih verovanjih (*Unutar kruga* Atefeha Kadelmoreze). V Srbiji je precej močno razvito tudi sodelovanje med etnologi in televizijskimi postajami – videli smo dva primera takih produkcij. Film *Vračare* prikazuje ljudsko medicino in zdravilne rituale. Njegov avtor Kamenko Katić je etnolog in filmar v eni osebi. *Ja, pokojnik* Pauna Es Durlića obravnava za nas zelo nenavadno, v vzhodni Srbiji pa precej razširjeno prakso, da si ljudje še za življenja kupijo krsto in postavijo nagrobnik, potem pa ob blagoslovu svojega groba kar na pokopališču pogostijo sorodnike in sovaščane. Vizualno je ta absurdna situacija najlepše prikazana v kadru, ko najprej vidimo glavnega protagonista, ki praznuje *pomano*, potem pa se fokus premakne na njegovo sliko in ime na nagrobniku za njim, kjer je zaenkrat vpisana samo letnica rojstva (ponavadi je situacija obratna, vemo za letnico smrti, neznana je letnica rojstva).

Ocenjujemo, da so bili prvi **Dnevi etnografskega filma** uspešni. Nakazali smo našo uredniško politiko, ki se bo osredotočala predvsem na kvalitetne etnografske filme z bogato vizualno podobo. Izogibali se bomo prakse nekaterih festivalov, ki skušajo pritegniti čim širši krog ljudi z uvrščanjem medijskih izdelkov, včasih tudi na račun strokovnosti.

Letos smo torej na DEF publiko predstavili domačo produkcijo (14 filmov in 6 gradiv) in izbor kvalitetnih novejših tujih etnografskih filmov (17). Najboljši pogovori o filmih so se razvili ob prisotnosti avtorjev – prišla je večina domačih avtorjev ter Paolo Rojatti, Alvaro Petricig in selektor MFEF Sašo Srečkovič. Komunikacija med festivaloma je bila dvosmerna – Srečkovič je na novembrski Beograjski festival že povabil dva slovenska filma. Dnevi etnografskega filma so bili precej odmevni tudi v medijih, tako tiskanih kot elektronskih. V naslednjih letih nas čaka načrtno delo, da pridobimo širši krog etnološke, študentske in ljubiteljske publike. Eden od vzvodov je tudi prikaz izbranih filmov v drugih krajih Slovenije, letos na primer v Kopru.

Nadja Valentinčič Furlan